

Anna Ramstedt

Lectio praecursoria:

Classical music, misconduct, and gender:

A feminist study on social
imaginaries and women musicians'
experiences of gender inequality
in Finland

LEKTIO

MUSIIKKI
2 | 2025

ORCID: 0000-0002-2356-4023

DOI: 10.51816/MUSIIKKI.163130

FT, MuM Anna Ramstedtin musiikkitieteen alaan kuuluva väitöskirja "Classical music, misconduct, and gender: A feminist study on social imaginaries and women musicians' experiences of gender inequality in Finland" tarkastettiin Helsingin yliopistossa 13. joulukuuta 2024. Vastaväittäjänä toimi FT Anna Bull (Yorkin yliopisto, Iso-Britannia) ja kustoksena professori Susanna Välimäki (Helsingin yliopisto). Väitöstilaisuuden kieli oli englanti.

anna.ramstedt@helsinki.fi

Haluan aloittaa tämän lectio praecursorian¹ lainaamalla yhtä väitöskirjatutkimukseeni osallistunutta henkilöä. ”Olen elänyt maailmassa, jossa ei ymmärretä, kuinka sopimatonta on, että vanha mies ja hyvin nuori muusikkotyttö seurustelevat. Ja puhun juuri ja juuri 18-vuotiaasta.”² (Ramstedt 2023a.) Aion tänään puhua siitä, mihin tämä lainaus viittaa, toisin sanoen hiljaisesti hyväksytyistä seksuaalisen häirinnän ja hokuttelun ongelmista klassisen musiikin kulttuurissa Suomessa.

#Metoo-liikkeen myötä seksuaalinen häirintä ja vallan väärinkäyttö taidealoilla ja laajemmin yhteiskunnassa ovat saaneet runsaasti huomiota ja mediajulkisuutta niin Suomessa kuin muissa länsimaissa. Vain puoli vuotta sitten suomalaiset toimittajat Karoliina Paananen ja Sonja Saarikoski (2024) kirjoittivat hokuttelusta ja seksuaalisesta väkivallasta freelance-oopperakentällä Suomessa. Ja vain kuukausi sitten Naisjärjestöt Yhteistyössä – Kvinnoorganisationer i Samarbete NYTKIS ry (2024) tiedotti kyselytutkimuksen tuloksista, joiden mukaan joka neljäs alle 35-vuotias mies Suomessa uskoo, että nainen voi ansaita häneen kohdistuvan väkivallan ulkonäkönsä, vaatetuksensa tai käytöksensä vuoksi. Vaikka häirintää, hyväksikäyttöä ja seksuaalista väkivaltaa on käsitelty laajasti mediassa, on samalla nähtävissä huolestuttava kehitys, jossa perinteisen maskuliinisuuden korostaminen uhkaa sukupuolten tasa-arvoa ja naisten turvallisuutta. Onkin välttämätöntä löytää ennaltaehkäiseviä keinoja, joilla varmistetaan nuorten muusikoiden turvallisuus sukupuolesta riippumatta.

Vaikka median kiinnostus häirintään ja hyväksikäyttöön erityisesti klassisen musiikin kulttuurissa saattaa vaikuttaa melko tuoreelta, on tärkeää ymmärtää, etteivät ongelmat itsessään ole uusia. Viimeaikainen aihetta käsittelevä tutkimus, jota ovat tehneet muun muassa Nuppu Koivisto-Kaasik (2024), Elina Salo-

1 Haluan kiittää FT Inka Rantakalliota lection käännösavusta.

2 Lainauksen on kääntänyt englannista kirjoittaja.

ranta (2023) ja Susanna Välimäki (2023), on todistanut pysäyttävällä tavalla, kuinka yleistä sukupuolittunut häirintä ja väkivalta oli 1800- ja 1900-lukujen vaihteen musiikkikentällä. Monet äidit kokivat tarpeelliseksi saattaa tyttärensä soittotunneille suojellakseen heitä miespuolisten opettajien ja kanssaopiskelijoiden ahdistelulta. Historialliset kirjeet kertovat myös, miten vanhemmat ja sisarukset varoittivat nuoria muusikoita välttämään opettajaan muodostuvaa suhdetta, joka olisi muuta kuin ”luonnollinen etevän opettajan ja lahjakkaan oppilaan välillä” (Saloranta 2023, 7). Vaikka tuolloin ei vielä tunnettu käsitteitä kuten seksuaalinen häirintä tai houkuttelu, nämä ilmiöt olivat silti läsnä ja tunnistettavissa, ja niihin pyrittiin reagoimaan muusikoiden ja heidän perheidensä keskuudessa.

Tämä saa pohtimaan kahta keskeistä kysymystä: Miksi seksuaalinen häirintä, henkinen väkivalta ja muut väärinkäytökset vaikuttavat olevan niin yleisiä klassisen musiikin kulttuurissa ja koulutuksessa? Ja mikä tärkeintä, mitä voimme tehdä niiden ehkäisemiseksi?

Kiinnostukseni näihin kysymyksiin kumpuaa omasta taustastani. Pianistina olen viettänyt vuosia länsimaisen klassisen musiikin parissa. Pitkän koulutukseni aikana en juuri kyseenalaistanut häirinnän tai valkoisen miesvaltaisuuden yleisyyttä alalla – nämä piirteet tuntuivat itsestäänselvyyksiltä. Kun aloin opiskella musiikkitiedettä Helsingin yliopistossa, aloin kuitenkin ymmärtää, että vaikka sukupuolten epätasa-arvoa klassisen musiikin kulttuurissa on tutkittu laajasti, häirintä ja houkuttelu ovat nousseet tutkimuksen kohteiksi vasta viime vuosina.

Väitöskirjassani lähdin tutkimaan sukupuolittunutta ja seksuaalista epäasianmukaista käytöstä, henkistä väkivaltaa, sukupuolten epätasa-arvoa ja valkoisuutta Suomen klassisen musiikin kulttuurissa. Tutkimukseni tavoite oli kaksijakoinen: ensinnäkin halusin ymmärtää, miten sukupuolten epätasa-arvo ja väärinkäytökset ilmenevät tässä kulttuurissa, ja toiseksi tarkastella, miten klassisen musiikin kulttuurin käytännöt ja rakenteet kytkettyvät näihin haitallisiin ilmiöihin. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, mikä klassisen musiikin kulttuurissa altistaa nuoria muusikoita häirinnälle ja houkuttelulle.

Tutkimukseni, jota tänään käsittelemme, ei ole syntynyt tyhjiössä, vaan nivoutuu osaksi kasvavaa tutkimuskirjallisuutta klassisen musiikin kulttuurin haitallisista ilmiöistä ja rikastuttaa omalta osaltaan aiheen tutkimusta. Olen voinut nojata ylpeänä Suomessa ja kansainvälisesti tehdyn feministisen musiikintutkimuksen perinteeseen ja kulkea sosiaalista oikeudenmukaisuut-

Ramstedt

Lectio praecursoria

Classical music, misconduct, and gender:

A feminist study on social imaginaries and women musicians' experiences of gender inequality in Finland

ta edistävän aktivistisen tutkimuksen rinnalla. Työni täydentää aiempaa tutkimusta ja tuo erityisesti kaivattua tietoa hokutuksesta ja henkisestä väkivallasta klassisen musiikin kulttuurissa.

Näiden ilmiöiden ymmärtämiseksi valitsin laadullisen tutkimusotteen. Aineistoni koostuu haastatteluista neljäntoista ammattimuusikkonaisen kanssa, jotka soittavat pianoa, viulua, alttoviulua tai selloa. Tarkoin rajattuun tutkimusmateriaaliin nojautuva laadullinen tutkimus teki mahdolliseksi tuottaa sellaista syvällistä tietoa, joka usein jää huomiotta tai jota pidetään itsestäänselvyytenä. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys nojaa erityisesti feministifilosofi Moira Gatensin (2003 [1996]) kirjoituksiin ja teorioihin. Soveltamalla Gatensin ajattelua tarkastelen klassisen musiikin kulttuurin yleisten piirteiden ja väärinkäytösten yleisyyden välisiä yhteyksiä.

Mitä tarkoitan näillä yleisillä piirteillä? Esimerkiksi klassisen musiikin ohjelmistoa ja kanonisoituja säveltäjiä sekä esityskäytäntöihin liittyviä ihanteita ja odotuksia siitä, millaisia muusikoiden tulisi olla, miten heidän tulisi toimia ja miltä heidän tulisi näyttää. Tutkimuksessani tarkastelen myös sosiokulttuurisia rakenteita, kuten feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta, ja analysoin, miten nämä yleiset piirteet liittyvät sosiaalisiin normeihin, hyväksyttyihin käyttäytymiskoodeihin sekä muusikkonaisen omakohtaisiin kokemuksiin.

Väitöskirjani on artikkelimuotoinen. Tämä tarkoittaa, että kirjoitin neljä erillistä, mutta toisiinsa kytkeytyvää artikkelia, joissa tarkastelin seuraavia aiheita:

1. esityskäytäntöjen ihanteita, valkoisuutta, ulkonäköihanteita ja yleisesti ihannoituja muusikoita,
2. sukupuolittunutta ja seksuaalista epäasiallista käytöstä sekä valtarakenteita,
3. henkistä väkivaltaa sekä haitallisia uskomuksia ja arvoja,
4. sukupuolten epätasa-arvoa klassisen musiikin verkostoissa ja sitä, miten ohjelmistovalinnat ja genererajaukset vaikuttavat tähän epätasa-arvoon.

Haluan nyt esitellä teille tutkimukseni keskeiset löydökset kokonaisuutena. Väitöskirjani tulokset osoittavat, että sukupuolten epätasa-arvo ja valkoisuus ovat syvällä klassisen musiikin kentässä, ja ne ilmenevät koulutuksessa, työelämässä, verkostoissa, normeissa, representaatioissa, esityskäytäntöjen ihanteissa ja ohjelmistossa. Tässä keskityn kuitenkin erityisesti sukupuolittuneeseen ja seksuaaliseen epäasianmukaiseen käytökseen sekä

henkiseen väkivaltaan. Kuten aluksi lukemani haastattelulainaus antaa ymmärtää, häirintä ja henkinen väkivalta näyttäytyivät tutkimuksessani ilmiöinä, jotka ovat olleet pitkään hiljaisesti hyväksytty osa klassisen musiikin kulttuuria.

Monet tutkimusaineistossa esiintyneet sukupuolittuneen ja seksuaalisen epäasianmukaisen käytöksen muodot olivat yleisiä. Haastateltavat olivat teini-ikäisinä ja nuorina naisina kokeneet koskettelua tai heitä oli puhuteltu tavalla, joka oletti heidän olevan seksuaalisesti saatavilla. Osa haastateltavista oli saanut suoria seksuaalisia ehdotuksia opettajilta omissa oppilaitoksissaan, ja jotkut olivat joutuneet myös houkuttelun kohteiksi. Opettajat harjoittivat houkuttelua muun muassa kommentoimalla opiskelijan kehoa, pukeutumista tai yksityisasioita seksuaalissävyyteisesti, jakamalla opiskelijan kanssa intiimiä tietoa, kutsumalla opiskelijoita illallisille ja sosiaalisiin tilaisuuksiin, viettämällä aikaa heidän kanssaan oppilaitoksen ulkopuolella tai viestimällä liiallisesti opetukseen liittymättömistä asioista. Houkuttelu saattoi ilmetä myös henkisesti väkivaltaisena ja kontrolloivana käytöksenä tai vuorottelevana kehumisena ja laiminlyöntinä.

Tällainen kaavamainen ja pitkäaikainen houkuttelu on valmistavaa käytöstä, jonka avulla opettaja voi saavuttaa opiskelijan luottamuksen ja samalla luoda opiskelijalle haitallisen riippuvuussuhteen altistaen hänet häirinnälle tai hyväksikäytölle. Tutkimukseni perusteella houkuttelu johti joissakin tapauksissa intiimeihin suhteisiin oppilaitoksen opettajan ja opiskelijan välillä.

Löydökseni osoittavat, että tietyt käsitykset feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta normalisoivat väärinkäytöksiä. Nuorten naisten nähtiin usein olevan seksuaalisesti saatavilla, kun taas miehiin liitettiin oletus sisäisestä, hallitsemattomasta heteroseksuaalisesta vietistä. Monet haastateltavat naiset kertoivat esimerkiksi, että heiltä odotettiin tiettyjen ulkonäköihanteiden noudattamista, vaaleahiuksisuutta, pienikokoisuutta, kauneutta sekä naisellista ja siistää pukeutumista. Nämä heteronormatiiviset, eurooppalaiset ja valkoiset kauneusihanteet vahvistavat Anna Bullin (2019) ”keskiluokkaiseksi kunnialliseksi feminiinisyudeksi”³ kutsumaa klassisen musiikin kulttuurin ilmiötä. Lisäksi tutkimukseni osoittaa, että muusikkonaisten sosiaalinen arvo määräytyi pitkälti sen perusteella, kuinka hyvin he sopivat näihin rajoittaviin länsimaisiin kehon ja ulkonäön normeihin.

Tämä ilmiö liittyi suurelta osin naispuolisten muusikkoroolimallien puutteeseen. Erityisesti sellisti- ja pianistinaiset ko-

Ramstedt

Lectio praecursoria

Classical music, misconduct, and gender:

A feminist study on social imaginaries and women musicians' experiences of gender inequality in Finland

3 Middle-class respectable femininity (Bull 2019).

kivat, että heidän instrumentteihinsa liitetyt ammattimaisuuden käsitykset olivat vahvasti maskuliinisia. Valkoiset muusikkomiehet näyttäytyivät helpommin ammattimaisina ja uskottavina kuin muusikkonaiset. Haastatteleman sellistit kertoivat, että niin sanottua machomaista soittamista, jossa ”testosteroni virtaa”, suositaan. Haluan korostaa, että suurin osa tämän tutkimuksen osallistujista ilmaisi uupumusta ja kritiikkiä vallitsevia feminiinisyiden normeja kohtaan ja vastusti niitä aktiivisesti. Sukupuolinnormit osoittautuivatkin riittämättömiksi kuvaamaan muusikoiden todellisia sukupuoli-identiteettejä ja sukupuolen ilmaisua.

Sukupuolinnormien ja väärinkäytösten vastustaminen ei kuitenkaan ole helppoa. Vaikka tunnistin monia riskitekijöitä väärinkäytöksille, kuten sukupuolittuneet feminiinisyiden ja maskuliinisuuden normit, valtaerot ja haitallisen käytöksen normalisointi, haluan tarkastella vielä yhtä riskitekijää: eristäytymistä.

Klassiseksi muusikoksi kehittyminen vaatii valtavan määrän harjoittelua ja omistautumista. Lisäksi opettaja näyttäytyy usein hyvin vaikutusvaltaisena hahmona ja kunnianhimoisen muusikon tulevaisuuden muovaajana. Opettajan valta ei rajoitu pelkästään opetettavan aiheen asiantuntemukseen, vaan kyse on myös sosiaalisesta vallasta. Opettajalla voi olla merkittävää valtaa opiskelijaan luottamuksen kautta. Juuri siksi vallan väärinkäyttö, houkuttelu ja häirintä on erityisen vahingollista, kun tekijänä on henkilö, johon yksilö luottaa ja jota hän ihailee.

Kuten sukupuolittunut ja seksuaalinen väärinkäytös, myös henkisesti väkivaltainen käytös näyttäytyi haastatteluaineistossani normalisoituna. Henkiseksi väkivallaksi tunnistamani käytös vaihteli jatkuvasta ei-fyysisestä toiminnasta, kuten perusteettomasta vihasta ja tuen eväämisestä, nöyryytykseen ja tilanteisiin, joissa opiskelija asetettiin tietoisesti epäonnistumaan. Aineistoni vahvasti Bullin (2019) tutkimuksen tuloksia näyttäessään, kuinka haastateltavat olivat nuorina muusikoina osin sisäistäneet, että auktoriteettihahmojen harjoittama nöyryytys ja henkinen väkivalta olivat ansaittuja. Näin ollen musiikilliset taidot liittyivät suoraan siihen, miten yksilöä arvostettiin tai jätettiin ilman arvostusta. Eräs haastateltava kuvasi nuoriso-orkesterien ilmapiiriä: ”lapset oppivat hyvin nopeasti [...] että [arvostetut] henkilöt ovat hyviä soittajia, ja ne, jotka eivät ole niin hyviä, ovat kuin ’toisen luokan ihmisiä’” (Ramstedt 2023b). Ei ehkä ole yllättävää, että nuori muusikko voi kokea ansaitsevasa henkisesti väkivaltaista kohtelua, kun otetaan huomioon, että tällaiset arvot voivat välittyä nuorille muusikoille jo hyvin varhain.

Haluan pysähtyä hetkeksi eristäytymisen käsitteen äärelle ja tarkastella sitä kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin, eristäytyminen voi kietoa yksilön niin tiukasti klassisen musiikin toimintatapoihin ja normeihin, ettei hän enää kykene kyseenalaistamaan kulttuurin haitallisia ja hiljaisesti hyväksyttyjä uskomuksia. Toiseksi, eristäytyminen on myös tunne: se on tunne yksin jäämisestä, kun kaltoinkohtelu tapahtuu siitä vaikenevassa tai jopa sen sallivassa yhteisössä. Tällainen yksinäisyys tekee epäasiallisen käytöksen kokemuksista entistä raskaampia kantaa.

Väitöskirjani lopussa ehdotan joitakin keinoja osallistua ennaltaehkäisevään ja korjaavaan työhön. Tämän puheen puitteissa haluan nostaa esiin kaksi keskeistä asiaa. Ensinnäkin, jotta voimme ehkäistä epäasiallista käytöstä klassisen musiikin kentällä, meidän on lisättävä tietoisuutta näistä ilmiöistä ja valmentava nuoria muusikoita työskentelemään alalla, jossa riskitekijöitä on yhä monin tavoin läsnä. Meidän on opetettava heitä tunnistamaan haitallisia uskomuksia ja väärinkäytöksiä. Tarvitaan myös riittäviä ja toimivia toimintatapoja ja kanavia, joiden kautta muusikot voivat turvallisesti ilmoittaa epäasiallisesta käytöksestä ja joissa huolenaiheita ja ilmoituksia käsitellään eettisesti ja vastuullisesti niiden edellyttämällä vakavuudella. On kuitenkin tärkeää korostaa, että tilanteesta riippumatta tekijän, ei uhrin tai selviytyjän, tulisi kantaa aina vastuu epäasianmukaisesta käytöksestä.

Toiseksi, jos musiikillisia taitoja arvostetaan niin laajasti, että niiden oletettu puute voi oikeuttaa jopa henkisen väkivallan, on syytä tarkastella kriittisesti mitä hyvällä muusikkoudella tarkoitetaan. Millaista muusikkoutta arvostetaan?

Valitettavasti käsitykset siitä, kuka voi olla arvostettu muusikko ja millainen musiikki tai muusikkous ylipäättään on arvostettua, perustuivat tutkimusaineistossani usein hyvin kapeisiin ja sukupuolittuneisiin ihanteisiin. Siten väitän, että keskeisin tapa ehkäistä väärinkäytöksiä ja epätasa-arvoa tulevaisuudessa on monipuolistaa klassisen musiikin ihanteita ja normeja ja laajentaa käsitystä siitä, millaista musiikin tekemistä arvostetaan. Onneksi tämä korjaustyö on jo monilla tavoin käynnissä.

Moni asia on ehtinyt muuttua sen jälkeen, kun aloitin tutkimukseni ja keräsin aineistoni. Esimerkiksi Suomen klassisen musiikin historia näyttäytyy uuden tutkimustiedon valossa merkittävästi rikkaampana, monimuotoisempana ja moniäänisempänä kuin aiemmin on ymmärretty (Välimäki ja Koivisto-Kaasik 2023). Menneisyys on täynnä säveltäjänaisia, joiden musiikki on viimein alkanut saada ansaitsemaansa tilaa monien uusien aloit-

Ramstedt

Lectio praecursoria

Classical music, misconduct, and gender:

A feminist study on social imaginaries and women musicians' experiences of gender inequality in Finland

teiden myötä. Klassisen musiikin kulttuuri ei siis perustu vain yhteen ihanteeseen tai yhteen musiikin historian kertomukseen. Tutkimukseni löydökset viittaavat siihen, että monipuolistamalla kulttuurin piirteitä ja ihanteita voidaan samalla muokata syvällä vaikuttavia normeja sekä haitallisia sukupuolittuneita uskomuksia ja arvoja sosiaalisesti oikeudenmukaisimmiksi. Tutkimukseni osoittaa, että tällaisilla muutoksilla on todellista merkitystä – ja ne tuovat mukanaan ennen kaikkea toivoa klassisen musiikin kulttuurin tulevaisuudelle.

Lähteet

- Bull, Anna. 2019. *Class, Control, and Classical Music*. New York: Oxford University Press.
- Gatens, Moira. 2003 [1996]. *Imaginary Bodies: Ethics, Power and Corporeality*. London: Routledge.
- Koivisto-Kaasik, Nuppu. 2024. "Surviving the everyday: Gendered violence, patriarchal power structures, and strategies of resistance in late nineteenth century ladies' orchestras." Teoksessa *Routledge Companion to Women's Musical Leadership: The Nineteenth Century and Beyond*, toim. Laura Helmer and Helen Julia Minors, 51–64. New York: Routledge.
- NYTKIS [Naisjärjestöt yhteistyössä]. 2024. "Uusi tutkimus: joka neljäs alle 35-vuotias mies uskoo, että nainen voi ansaita väkivallan". Tark. 28.3.2025. <https://nytkis.org/ajankohtaista/uusi-tutkimus-joka-neljas-alle-35-vuotias-mies-uskoo-etta-nainen-voi-ansaita-vakivallan/>.
- Paananen, Karoliina ja Sonja Saarikoski. 2024. "Muusikon paradoksi." *LongPlay, Pitkät – LP 137*. Tark. 28.3.2025. <https://www.longplay.fi/pitkat/muusikon-paradoksi>.
- Ramstedt, Anna. 2023a. "'You just had to learn to live with it': Gendered and Sexual Misconduct in Classical Music Culture in Finland". *Musiikkikasvatus* 26 (2): 40–55. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024032112248>.
- Ramstedt, Anna. 2023b. "Emotional abuse in classical music education in Finland: A study of Finnish women musicians' experiences". *Action, Criticism & Theory for Music Education* 22 (3): 198–226. <https://doi.org/10.22176/act22.3.198>.
- Saloranta, Elina. 2023. "Pikkuinen, kokematon sisareni". Teoksessa *Naiset, musiikki, tutkimus – ennen ja nyt*, toim. Anu Vehviläinen, Päivi Järviö, Saijaleena Rantanen ja Nuppu Koivisto-Kaasik, 7–16. *Acta Musicologica Militantia V / DocMus-tohtorikoulun julkaisuja* 21. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia ja Tutkimusyhdistys Suoni ry. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-329-8>.

- Välimäki, Susanna. 2023. "Feministisiä vastakertomuksia. Suomalaisten säveltäjänaisten historiaa Mina Boijesta Lilli Thunebergiin". Teoksessa *Naiset, musiikki, tutkimus – ennen ja nyt*, toim. Anu Vehviläinen, Päivi Järviö, Saijaleena Rantanen & Nuppu Koivisto-Kaasik, 31–71. Acta Musicologica Militantia V / DocMus-tohtorikoulun julkaisuja 21. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia ja Tutkimusyhdistys Suoni ry. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-329-8>
- Välimäki, Susanna, ja Nuppu Koivisto-Kaasik. 2023. *Sävelten tyttäret: säveltävät naiset Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/ha.154>

Ramstedt

Lectio praecursoria

Classical music, misconduct, and gender:

A feminist study on social imaginaries and women musicians' experiences of gender inequality in Finland